

שבת ושביעית

הרב ארי דוד קאהן

1. משנה מסכת שביעית פרק ב משנה ו (ר"ה י):

אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ר"ה ואם נטע או הבריך או הרכיב **יעקור** רבי יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים שוב אינה קולטת רבי יוסי ורבי שמעון אומרים לשתי שבתות:

2. ר' עובדיה מברטנורא מסכת שביעית פרק ב משנה ו

פחות מל' יום - בגמרא במסכת ר"ה מוכיח דהנך ל' יום דקליטה לת"ק, וג' ימים דרבי יהודה, ושתי שבתות דר' יוסי ור"ש, צריכין קודם ל' יום דתוספת שביעית, דבעינן שתקלוט הנטיעה קודם תוספת שביעית,

3. תוספות יום טוב מסכת שביעית פרק ב משנה ו

[פחות משלשים יום - ודבר זה אסור לעולם אפי' בזמן הזה מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו. הרמב"ם פרק ג' מה' שמיטה. וא"ת בזמן הבית דמתניתין ביה איירי אמאי שרי עד שלשים יום טפי מחרישה. ומצאתי בפירוש שהזכרתי שכתב שלא החמירו בנטיעה כבחרישה לפי שאין תוס' שביעי' כתוב בפירות כי אם בחרישה כדדרשינן מבחריש ובקציר. א"נ החמירו בחרישה לפי שאינה נראית שהיא לצורך האילן ונראה כמתקן שדהו. עוד יש ליתן טעם דכל חורש ערב שביעית הוי (להו עול) [נ"ל שצ"ל להועיל] בשביעית אבל אין לאסור ליטע ערב שביעית משום שהאילן גדל בשביעית דכל אילנות נמי מגדל גדלי בשביעית ואם כן לא יטע לעולם עכ"ל]:

4. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ג

הלכה א - עבודת הארץ בשנה ששית שלשים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני, מפני שהוא מתקנה לשביעית, ודבר זה בזמן הבית המקדש קיים הוא שנאסר מפי השמועה, וגזרו חכמים שלא יהיו חורשים שדה האילן ערב שביעית בזמן המקדש אלא עד העצרת, ושדה הלבן עד הפסח, ובזמן שאין מקדש מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדין תורה.

הלכה ט - וכל הדברים האלו בזמן המקדש כמו שאמרנו, אבל בזמן הזה מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה, אף בזמן המקדש מותר לסקל ולזבל השדות ולעדור המקשאות והמדלעות ובית השלחין עד ר"ה, ומזבלין ומפרקין ומאבקין ומעשנין ומקרסמין ומזרדין ומפסלין ומזהמין את הנטיעות וכורכין וקוטמין אותן, ועושין להם בתים ומשקין אותם, וסכין את הפגין, ומנקבין אותן, כל עבודות אלו מותרות בערב שביעית עד ר"ה של שביעית ואפילו בזמן המקדש.

הלכה יא - אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות, ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו, נמצאת אומר שהנוטע או המבריך או המרכיב ערב שביעית קודם ר"ה במ"ד יום יקיים, פחות מכן יעקור, ואם לא עקר הפירות מותרין, ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היורש לעקור.

5. תלמוד בבלי מסכת שבת דף עג עמוד א

משנה. אבות מלאכות ארבעים חסר אחת: הזורע, והחורש, והקוצר, ...

6. תלמוד בבלי מסכת שבת דף ד עמוד א

גופא, בעי רב ביבי בר אביי: הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת, או לא התירו? - אמר ליה רב אחא בר אביי לרבינא: היכי דמי, אילימא בשוגג

ולא אידכר ליה - למאן התירו? ואלא לאו - דאיהדר ואידכר - מי מחייב? והתנן: כל חייבי חטאות אינן חייבין עד שתהא תחלתן שגגה וסופן שגגה! אלא במזיד - קודם שיבא לידי איסור סקילה מיבעי ליה! - אמר רב שילא: לעולם בשוגג, ולמאן התירו - לאחרים. מתקיף לה רב ששת: וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך? - אלא אמר רב אשי: לעולם במזיד, ואימא קודם שיבא לידי איסור סקילה. רב אחא בריה דרבא מתני לה בהדיא: אמר רב ביבי בר אביי: הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה.

7. רש"י מסכת שבת דף ד עמוד א

ולא אידכר - קודם אפייה על שגגתו שהיא שבת, או שמלאכה זו אסורה. למאן התירו - הא לא מסיק אדעתיה לבא לישאל על כך.

ואלא דאיהדר ואידכר - קודם אפייה.

מי מחייב - חטאת באפייתו.

תחלתה וסופה - תחלת המלאכה וסופה לא נודעה לו שגגתו עד שנגמרה עבירה.

לאחרים - אחר שראה ובא לפנינו לישאל לרדותה קודם שיבא חבירו לידי חיוב חטאת.

וכי אומרים לו לאדם - צא וחטא איסור קל, כדי שלא יתחייב חבירך עונש חמור.

בהדיא - סקילה, ובלשון פשיטותא ולא בלשון בעיא מתני רב אחא בריה דרבא מילתא דרב ביבי.

8. תוספות מסכת שבת דף ד. ד"ה וכי אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך -

...ואומר ריב"א דאפי' למדביק עצמו אין לפשוט משם להתיר דהתם עדיין לא נעשה האיסור ומוטב שיעשה איסור קל ולא יעשה איסור חמור על ידו אבל הכא המעשה של איסור כבר נעשה וממילא יגמור לא יעשה אפי' איסור קל בידים...ועוד י"ל דדוקא היכא דפשע קאמר וכי אומרים לו לאדם חטא כדי כו'

9. רש"ש מסכת שבת דף עג עמוד א 1794-1872

במשנה הזורע הן אף כ"ז שלא נשרש כמאן דשדי בכדא דמי. עיי' (מנחות סט) מ"מ כיון דעיי' זריעתו עתה ישרש אח"כ חייב כמו אופה וצולה דחייב אף על פי שנאפה ונצלה אח"כ מאליו (ועיי' סוף ד' נ"ו ונ"ז) והנה אם לקט הזרע קודם שנשרש נראה דפטור למפרע על מה שזרע כיון דלא נתקיימה מחשבתו וד"ז יש ללמוד מבעיא דרבב"א בריש מכילתין דאם רודהו קודם שנאפה פטור וגדולה מזו משמע בתוס' ק"ע בירושלמי דפרקין (ד' כח א דפוס דעסי) בד"ה כל דבר דאם עקר דבר מגידולו אם שוב שתלו אח"כ פטור וזה ודאי ל"נ כלל דכיון דכבר גמר מלאכת העקירה. [וזה דומה למש"כ הרא"ש בפ"ב דביצה ססי' י"ז ע"ש]. משא"כ הכא היכא דלא נשרש עדיין לא נעשה כלום דכמאן דשדא בכדא דמי והנה בזרע משמע דחייב אף דההשרשה לא תהיה אלא בחול עמשי"כ בפ"ב דכלאים מ"ג וכן הנוטע חייב אף דזמן קליטתו נמשכת ע' בפ"ב דשביעית מ"ו ומזה נ"ל דכן האופה בשבת עם חשיכה חייב אף דאין שהות שתגמר אפייתו בעו"י:

10. ספר אגלי טל - הלכות - מלאכת זרע 1839-1910

(ב) יראה לי שאפי' לא חיפה הזרע בעפר מאחר שהניחה בקרקע במקום הראוי שתצמח

חייב מיד [ח] ואפי' חזר ולקטן קודם שצמחו. ושיעור הזרע בכל שהוא:

[ח] (א) ואפי' חזר ולקטן. ראיתי לבאר זה הדין אם יש לדמותו לרודה פת מן התנור

טרם שתאפה דמפטור כבש"ס שבת ג' ע"ב או לא....

(ב) אולם יש לחלק בין זריעה דשביעית לזריעה דשבת דבשביעית דכתיב ושבתה הארץ

שבת לד' לא מיחייב אלא בקליטת הקרקע וכדאיי' במנחות [עא]. לענין עומר דבעינן

השרשה משום דכתיב אשר תזרע בשדה. וה"נ כיון דכתיב שדך לא תזרע לא מיחייב עד

שיקלוט. אבל בשבת יש לומר דחייב תיכף בשעת זריעה. ומהאי טעמא בשביעית אסור

אם זרע בערב שביעית רק שקולט בשביעית [עיי' ר"ה דף יו"ד ע"ב ובתוס' ד"ה שלשים

ושלשים]:

11. רמב"ם הלכות שבת פרק ז הלכה ג

וכן אחד הזורע זרעים או הנוטע אילנות או המבריך אילנות או המרכיב או הזומר, כל אלו אב אחד הן מאבות מלאכות וענין אחד הוא, שכל אחת מהן לצמח דבר הוא מתכוין.

12. מנחת חינוך מצוה רצח 1801-1874

... עוד נלע"ד דל"ק קושית הגאון הנ"ל דהנה ידוע דכל מלאכות שבת א"ח על מלאכה רק בנגמר המלאכה כגון אופה דהוא חייב משום מבשל או (אופה או) מבשל א"ח עד שנאפה או נתבשל אבל על הדבקה בתנור ולא נאפה א"ח ואם הדביק פת בתנור ואח"כ רדה מן התנור או הוא או אחר ולא נאפה אינו חייב כמבואר להדיא במס' שבת ד' גבי התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה כו' ואם הדביק בתנור ונאפה חייב חטאת על האפייה או סקילה אף דבשעת האפייה אינו עושה כלל מעשה מ"מ חייב כיון דעשה מעשה בתחלה וע"י מעשה נתעבד המלאכה ולא הוי התראת ס' בשעת הדבקה דלמא יקח אותו מן התנור קודם האפיה והטעם מבואר שם בתוס' ד"ה קודם שיבא. עכ"פ חזינן דעל המעשה לא נתחייב כ"ז שלא נעשה המלאכה אך אם נעשה המלאכה חייב על העשיה ועל המלאכה בלא העשיה אינו חייב ג"כ דמותר להדביק בתנור עם חשכה אף על פי שנאפית בשבת כמבואר שם בשבת דכל המלאכות מותרים קודם חשיכה אף על פי שנתעבד בשבת רק קצת מלאכות אסורים מדרבנן משום גזרה כגון פת בתנור שמא יחתה בגחלים כמבואר בשבת ד' וז"ל והוא דבר שתשב"ר יודעין וכן איפכא אם הדביק פת בתנור בשבת סמוך לחשכה ולא נאפית כלל מבע"י רק משחשיכה ליל מ"ש בודאי ג"כ פטור כיון דנאפה ליל מ"ש כמו דאם לקח מן התנור קודם האפיה דפטור א"כ בודאי אם נאפית בחול ג"כ הדין כן כי בחול אינו איסור כלל. הכלל דחייב על העשיה והמלאכה כא' אם נעשה בשבת אבל בא' מהם אינו חייב בשבת וז"ל. והנה זורע בשויו"ט הוי אב מלאכה ומבואר בפסחים דכ"ה גבי כה"כ דזרוע מעיקרא אינו נאסר אלא בהשרשה והיינו דנקלט בארץ. וע"ש ברש"י דקודם השרשה הוי כמנוח בכדא ולא הוי כלאים כלל. וכן מבואר במס' מנחות דס"ט לענין עומר ולענין אונאה ושבועה הוי אבעיא שם אי כמנח בכדא דמי. א"כ אפ"ל דגם בשויו"ט א"ע על הזריעה רק אם נשרש בקרקע וא"ח על העשיי רק אם נשרש אח"כ כמו אופה דא"ח על דבוקו בתנור רק אם נאפה אח"כ ה"נ דבנשרש חייב על העשייה ואם תיכף לאחר שזרע נטל הזרע מן הארץ ולא הניח לשרש אפשר דאינו חייב. אך ז"א דאם נאמר דעיקר הזריעה היינו בהשרשה א"כ אם זרע בשבת ונשרש אח"כ בחול לא יהיה חייב כמו אופה לעיל א"כ אמאי מבואר במשנה הזורע חייב וכן בגמרא הנוטע והמבריך והמרכיב עיין בשבת פי כ"ג הא קי"ל בר"ה ובפסחים פלוגתא ח"א דלקליטה צריך למ"ד יום וח"א י"ד יום. ור"י ס"ל ג"י בעינן. ואנן פסקינן י"ד לקליטה ער"מ המע"ש ונ"ר וש"ע ס"י רצ"ד א"כ היאך חייב משום זורע דממ"נ אם זרע בחול וזמן הקליטה יהיה בשבת ודאי פטור אליבא דכ"ע כמו כל המלאכות דמותר מבע"י אף שהמלאכה נעשית בשבת כמ"ש לעיל ובודאי מיירי בזרע בשבת א"כ היאך חייב הא אינו נקלט הזריעה אליבא דכ"ע פחות מג"י וא"כ נקלט בחול אמאי חייב ועיין ר"ה דף י' ובפסחים נ"ה א"כ נפל ד"ז דזורע ונוטע בבירא היאך משכחת לה דחייב הא נשרש בחול. עכצ"ל דיש חילוק בשלמא מבשל או אופה גמר האפיה או הבישול נקרא בשם אפיה או בישול אבל קודם שנאפה לא נקרא בשם אפיה כלל אף דנתן לתוך התנור אבל לשון זריעה חל תיכף כשמנפץ הזרע ע"ג קרקע הוי זורע. ומ"מ צ"ע דאפשר דאה"נ דחייב. אך מנא אמינא לך דקליטה גם כן נחשב זריעה ממשנה מפורשת במס' שביעית שהנוטע והמבריך כו' פחות מל' יום קודם ר"ה בערב שביעית ואם נטע יעקור והיינו משום דנקלט בשביעית (לשיטת ר"ת שם בר"ה ד"י ולשיטת רש"י אף אם נקלט בתוס' שביעית ואכ"מ) חזינן אף דנטע קודם שביעית דהיינו זריעה מ"מ כיון דנקלט בתוס' שביעית או בשביעית עצמה יעקור מחמת

האיסור זריעה בשביעית עיין בגיטין א"כ מבואר בהדיא דאף הקליטה הוי זריעה ע"כ יעקור כמו הזורע והנוטע בשביעית עצמה ואם כן אם זרע בשביעית עצמה אפילו בסוף שביעית ונקלט (בשביעית) [בשמינית] מ"מ לוקין על הזריעה כמ"ש לעיל דעל הזריעה חייב בלא נקלט ג"כ (אף דלענין קדושת פירות שביעית יש להם דינים אחרים מ"מ לענין הלאו בודאי עבר כמ"ש) ואם זרע באמצע שביעית ונקלט ג"כ בשביעית והתרו בו קודם הקליטה אפשר דחייב שנים כמ"ש לעיל דחזינן לענין קודם שביעית דהקליטה הוי ג"כ זריעה ע"כ יעקור בנקלטה בשביעית. והנה להבין החילוק מה בין שוי"ט שמותר לעשות מלאכה מבע"י אף שהמלאכה נעשית בשבת ובשביעית אסור כמו שמבואר כאן הוא הדבר אשר ביארתי למעלה בח"ז פ' משפטים מצוה כ"ד כמו דאנחנו מצווים בשבת על ש"ב דאם הבהמה עושה מלאכה עובר בעשה כן בשביעית חוץ מה דכתיב לנוכח לא תזרע עובר ג"כ בעשה ער"מ ה' שמטה ויובל ובעשה כתיב ושבתה הארץ שבת כו' א"כ אנחנו מצווים על שביתת הארץ בשביעית ע"ש שהבאתי גמ' מפורשת בע"ז. והנה בש"ב אף שאינו עושה מעשה רק בהמתו עושה מלאכה עובר א"כ ה"נ דהארץ אסורה לעשות מלאכות הללו ע"כ אפי' נטע קודם שביעית דודאי א"ע על הלאו דשדך לא תזרע דהוא אינו זורע בשביעית רק עובר על עשה דשביתת הארץ דהארץ עושה מלאכה בשביעית כמבואר להדיא בשבת ... והנה מכאן ג"כ ראי' דאנחנו מצווים על שביתת הארץ בשביעית כמ"ש לעיל ולא ראיתי לשום אי' מאחרונים שדברו מזה ובעזשי"ת הוא אמת וברור. ואל יקשה לך ד' הר"מ ה' שמטה ויובל פ"ג הי"א שכתב אף בזה"ז כו' וד"ז אסור לעולם מפני מראית עין נראה דמדרבנן אסור. ז"א דשם מיירי לענין קליטה בתוסי' שביעית בזה"ז ז"א אלא מדרבנן ע' פ"י בר"ה דף יו"ד. נראה כמ"ש לעיל דיכול להיות דיקלוט באותו היום א"כ נ"מ נמי לענין שבת אם זרע בשוגג ונקלט באותו יום ובין זריעה לקליטה היתה ידיעה לחלק ואח"ז שכת אפטר דחייב שני חטאות משום זריעה ומשום הקליטה אח"כ אף דבשעת קליטה לא עשה מעשה מ"מ כיון דתחלה ה"י ע"י מעשה כמו אופה אף דאח"כ לא ה"י מעשה כיון דתחלה ה"י ע"י מעשה אף דשם על התחלה לא ה"י חיוב אבל כאן על התחלה נתחייב מ"מ מ"ל אם ה"י בהיתר תחלה או ע"י איסור אדרבא גרע אם ה"י המעשה תחלה ע"י איסור .. ושביעית כיון דזריעה היא לאו א"כ תחלת הזריעה הוא בלאו וגם הקליטה הוי זריעה אם כן הוי כמו שעושה שני פעמים ועובר בכ"פ כנ"ל אך לא ראיתי לשום ראשון או אחרון שיתעורר בזה ע"כ צ"ע והשי"ת יאיר עיני בתורתו הקדושה ואשני פ"ז :

13. חסוקי חמד שבת דף עג עמוד א

...ודוגמא קצת לדבר, ממה ששמעתי שהגרצ"פ פרנק תמה על החזו"א שהתיר בשביעית גדולי מים, ותמה הרב פרנק מתוספתא מפורשת (מעשרות פ"ג ח): "המטליא לא נהגו בה חכמים היתר לא למעשרות, ולא לשביעית". ... ולכאורה הרי הם גדולי מים, ומבואר שיש איסור שביעית גם בגידולי מים. ואמר החזון איש שלא קשה משם, ואולי כוונת החזו"א דבגדולי מים אמרינן שאין זה כדרכם משום שהיה צריך לזרעו באדמה... ונראה דאם הכניס בשבת את גרעין האבוקדו במים יוציאנו בשבת, מפני שמוטב לעבור על איסור מוקצה ויוציא את הגרעין ויפטר ממלאכת הזורע (וכדמצינו שמותר לרדות הפת כדי להפטר ממלאכת אופה כמבואר בסימן רנ"ד ס"ו), ואף על פי שהמוציא גרעין שנזרע באדמה לא ביטל בזה את המלאכה שעשה, כמבואר באגלי טל ובמנחת חינוך וטעמם הוא שהמלאכה היא לא הקליטה כי אם הזריעה עצמה, ...